

Segur que el Daró no és cap gran riu. Potser, per als que hi hem viscut a la vora, només és una riera. Com si la paraula riu servis fonamentalment per designar corrents més solemnes. Per al Ter, és clar, i per a l'Ebre, i per a tots aquells corrents llunyans, estrangers de tan desconeguts, que, de petits, ens feien aprendre quan recitàvem la geografia d'Espanya. Però no ens serveix per al Daró, perquè per a ell aquesta paraula és massa pomposa i exagerada. Terriblement fora de lloc.

I no obstant això, contra el que puguin pensar els qui només en coneixen la pell polsegosa dels dies d'estiu, com bona part dels corrents mediterranis, la història del Daró és un combinat difícil d'inundacions i d'asseccades més o menys llargues. Sí, perquè la seva història és, sobretot, la història de l'aigua i, és clar, la d'una gent que, si hi viu a l'entorn és, precisament, a causa de l'aigua.

Aquest no seria el lloc més adient per provar de fer una llista de totes les inundacions que ha provocat la nostra riera. Dissortadament, n'hi ha hagut massa. Ja l'any 1621, quan només feia setze anys que a la Bisbal havien bastit el que ara en diuen el Pont Vell, una riuada va emportar-se'n un dels seus arcs. Van refer-lo, és clar, i, d'ençà d'aleshores, el Pont Vell ha aguantat totes les riuades que hi ha hagut. Una dada significativa tanmateix per a tots aquells que volen defensar que abans plovia més: la Bisbal, com més nou és un pont més baix s'ha fet i, per tant, més poca aigua pot engolir. És clar que la memòria és feble i sembla que no hi ha ningú disposat a pensar gaire sovint en casos com el de la passarel·la de can Moratell. Just va aguantar cinc anys. Molts dels bisbalencs que ara són vius no han estat mai a temps de passar-hi.

el curs dels rius

El Daró

XAVIER CORTADELLAS

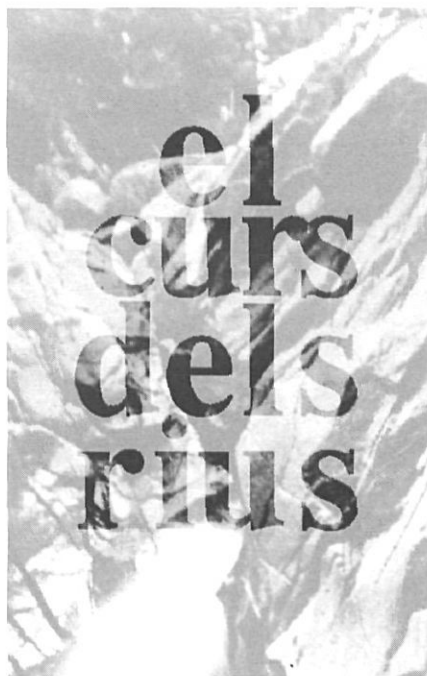
Fotografies
ALBERT LLENAS

Només un córrec

Sé que els qui no hagin viscut les dues inundacions del 1977 o la de només dos anys enrere, creuran que exagero. No hi fa res. Si, a més, en veiessin el naixement a Can Sitges, a tocar el Coll del Matxo Mort, a la banda de les Gavarres que mira a Sant Feliu, se'ls faria difícil de creure que aquell córrec mig tapat pel bosc, separat del camí per una selva quasi impossible de traspasar, esdevingui el nostre Daró. És clar que, Gavarra avall, s'hi van afegint aigües d'altres muntanyes. Tal com assenyalava Botet i Sisó a principi de segle, .

Situem-nos primer en aquest últim. Al sud de Santa Pellaia, el lloc per on apareixerà l'únic corrent que, des dels seus inicis, s'anomena Daró. Allí, als alts de les Gavarres, aquell córrec, recollint l'aigua de la banda de sobre Sant Cebrià de Lledó —els Metges— i del vessant del sud, serpenteja decidit a trobar una sortida cap a la vall d'Aro i al mar que té tan a prop. No pot accedir-hi. Primer el Coll del Matxo Mort, després el Puig Gros i, finalment, el Puig de les Comtesses li impedeixen de fer-ho. Déu n'hi do la mà d'aigua que li ve de cada costat! És clar que pocs d'aquells rieranys no tenen ni nom: de molts, en èpoques d'asseccades, fins i tot es fa difícil distingir-ne el llit. Alguns, per exemple el que neix prop de la Font dels Gossos o el que baixa de Can Garneu, un mas de la banda dels Metges, són gairebé tan llargs com el mateix Daró. Segur que, si no s'és un pràctic del país, algú que provi d'anar-hi, fins i tot amb

la hipòtesi completament impossible que pugui trobar un bon mapa, li serà molt difícil endevinar quan és al riu i quan en un dels afluents. Durant uns quants quilòmetres sembla que juguin a confondre's, com si els afluents volguessin ser rius o com si el Daró volgués amagar-se.

Un riu sota el riu

I potser sí que s'amaga. Després de passar entre les ruïnes de Can Cornell i el mas Gora, el Daró llepa la Creu d'en Cabruja i Santa Pellaia. Precisament, perquè allí ja no recorda el córrec que era al principi, és quan es pot comprovar que hi ha llocs on l'aigua té tendència a ensorrar-se i a rebrollar uns metres més avall. El paisatge és magnífic: el Daró baixa de Santa Pellaia, enmig de la companyia silenciosa dels verns, dels pollancre, dels freixes i de les alzines i suros, i, també, en estat arbustiu, de

Daró significava riu d'or perquè, en temps dels íbers, duia entre l'aigua petites quantitats d'aquest mineral que havia arrencat del subsòl. Em sembla, fins i tot, que alguna vegada n'havíem buscat, mentre caçàvem papibous —allò que en altres llocs en diuen capgrossos—. Evidentment, no en vàrem trobar mai. La idea deuria sortir d'algun filòleg aficionat a qui, un dia, se li va ocórrer relacionar la paraula Daró amb el genitiu d'or. La pensada era molt fàcil.

Ningú no sap què vol dir Daró. Sembla que el nom és més vell que la llengua. De molt abans dels romans. Fins fa

saulics, i d'arboços, i d'alocs, i de gavarreres —gavarreres—, la planta d'on, segons diu la gent, prové el nom de Gavarreres. A vegades, com que el Daró desapareix de sobte, el qui s'hi aventura té la sensació d'estar al mig del bosc, ben lluny de l'aigua.

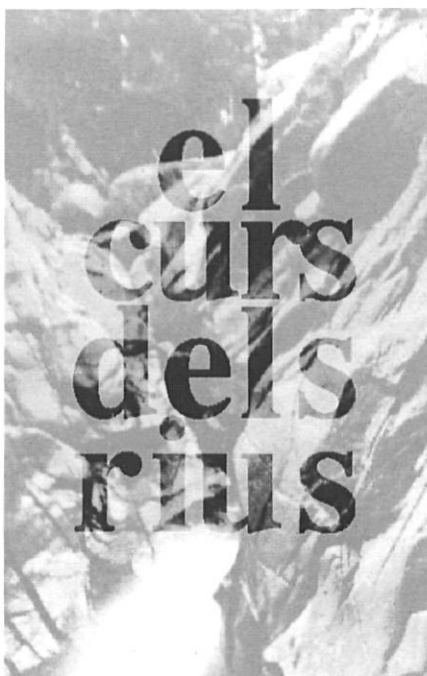
Abans, de petits, corria la brama que

*Un ramat de xais
abeurant-se al Daró: una imatge
gairebé impossible de trobar.*

dos o tres segles, com a mínim els qui sabien escriure eren conscients que el nom de la nostra riera és Adaró. Exactament tal com Villanueva, en el seu Viaje Literario a las Iglesias de España, transcriu en un document de l'any 901, la primera citació que esmenten Alcover i Moll.

Un espai natural

D'ençà dels seixanta, pràcticament no queden pagesos a Santa Pellaia. Els masos s'han abandonat o, els que estaven en una situació més accessible, han vist com es convertien en llocs de segona residència. Per això, descomptant-hi els caps de setmana i els mesos d'estiu, hi ha llargues temporades en què aquelles muntanyes són gairebé buides. Provar d'acostar-se al punt on el Ritort conflueix amb el nostre riu i hi aboca l'aigua recollida de Santa Pellaia, pot ser una excursió difícil i, en bona part, només accessible pel camí que obre el ma-

el mas anterior, una de les poques restes edificades en tres o quatre quilòmetres.

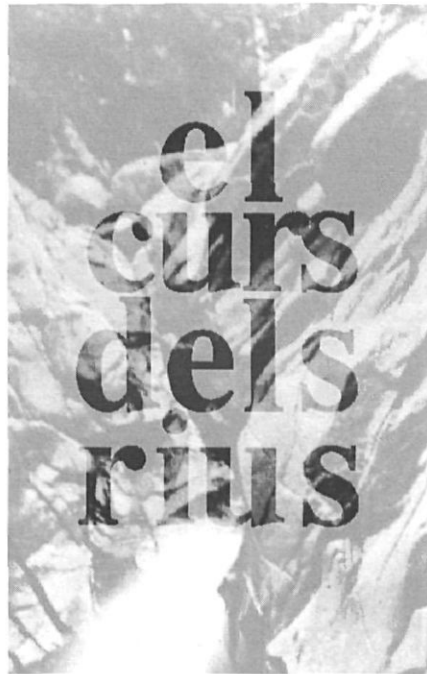
La riera giragonseja i recula sense que la vegi ningú, s'expandeix i avança lliurement, gairebé invisible a través d'un món vegetal del qual és l'indiscutible pal de pallar. En aquests paratges el Daró és el rei i, com que ho sap, sembla no tenir cap pressa a marxar-ne. Bo i això, escolant-se enmig de la muralla cada cop més baixa de muntanyes que l'envolten d'un i altre costat, a la fi acaba per trobar la carretera de Santa Pellaia. Aleshores, durant uns quants quilòmetres, carretera i riu desfilen paral·lelament. Però, en realitat, el Daró sembla a tot un món de distàn-

teix Daró. Can Pau Boida, un mas enrunat que hi ha a menys d'un quilòmetre avall, està separat del camí que puja cap a Santa Pellaia per una barrera de mates. A l'altra banda, igualment mig recobert de bardisses, hi ha un pou antiquíssim. Bastant més avall que el Daró hagi trobat la riera de Santa Agata, hi ha Can Poll. Juntament amb

*El pont de Cruïlles.
En aquest punt, a l'estiu, el llit del
Daró és una llarga avinguda eixuta.*

cia del malson de l'asfalt. Pel camí, trobarà la riera Boscana que prové de Montnegre i, altres corrents sense nom, amb els quals fa gorgues que, si més no abans, gairebé no s'eixugaven mai. Una canal antiquíssima, de més d'un centenar de metres, que servia per conduir l'aigua d'un d'aquests punts fins al molí d'en Boscà ho prova a bastament.

País de molins

Avui dia, del molí d'en Boscà, amb prou feines en queden els fonaments. Era massa a prop de la carretera perquè algú, valent-se de la seva situació, no s'emportés totes les pedres que li van semblar útils. Segurament, en pocs anys, el bosc i la deixadesa dels homes han contribuït a què el rastre de tots els molins desaparegués més que no pas durant segles. Em sembla que molta de la gent jove se sorprendria de saber que no fa tant de temps que els molins fariners moguts per l'aigua eren imprescindibles per a la comunitat.

Temps era temps, el Daró i alguns dels seus afluents tenien tot de molins a l'entorn. Al Vilar, per exemple, encara es pot veure el molí d'en Massaller. Donades les condicions especials del lloc on es bastien, eren uns edificis sòlids, molt funcionals, amb la bassa a sota, sempre plena d'aigua. L'escairador era després del molí, uns metres avall del canal.

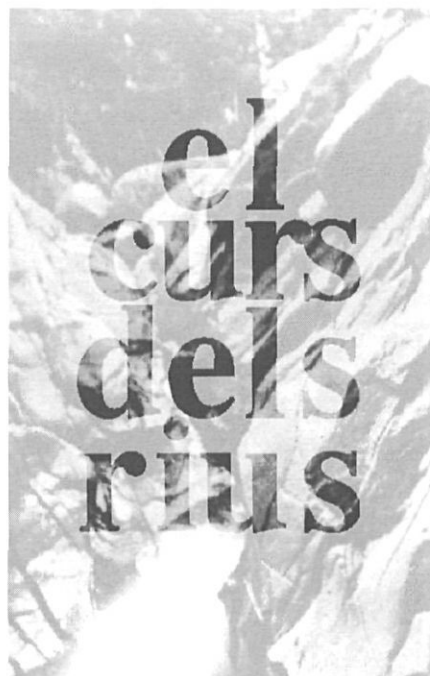
Mare de Déu estimada,
feu venir bona aiguada,
mansa i manyaga,
bona i no massa.

Del d'en Boscà només en queda algun rastre. Del , que es movia amb l'aigua que el Raig aportava al Daró, prop del que avui és la plaça Nova de la Bisbal; i del d'en Canyà, a les primeres cases del carrer del Pont, ja no en queda ben res. Aquest últim va ser enderrocat no fa massa anys.

*Encara que sempre ha anat molt prima,
l'aigua de la font de l'Alzina
té fama de ser de les millors del país.*

Segons Joan Amades, els moliners repetien aquesta oració cada dimecres i, sobretot, el dia primer de maig, festivitat de la Mare de Déu de l'Aigua, una de les seves patrones. Tot i aquesta devoció, sembla que els moliners no van tenir mai massa bona fama perquè, entre els pagesos, hi havia la creença que els robaven gra. Pro-

bablement referint-se als molins de sang, Amades diu que en tot Catalunya hi havia .

Però deixem de moment els molins, i, aigües avall, aturem-nos una estona a la Font de l'Alzina, un dels punts de partida pels qui vulguin anar al poble abandonat de Sant Cebrià de Lledó —els Metges—, o, simplement, vulguin refrescar-se una mica. Encara que sempre ha anat molt prima, l'aigua d'aquesta font té fama de ser de les millors del país. Com que les gorgues que hi fa el Daró són magnífiques i encerclades d'obagues dels arbres de l'entorn, i com que, a més, la carretera és a tocar, l'indret

pel molí d'en Frigola. Tants de molins no fan res més que provar-nos que, fins al segle passat, aquestes terres van estar molt més poblades que no ho són avui dia. En total, el terme de Sant Sadurní va arribar gairebé als mil habitants en la meitat del segle XIX. Si encara queda de debò algú que realment pensi que el Parc natural de les Gavarres serà algun dia quelcom més que una declaració de bones intencions, aquest és un dels indrets més dignes de ser tinguts en compte. El petit món que formen el Daró i la riera de Cantagalls sorprèn per la seva bellesa de falguera humida, i pel si-

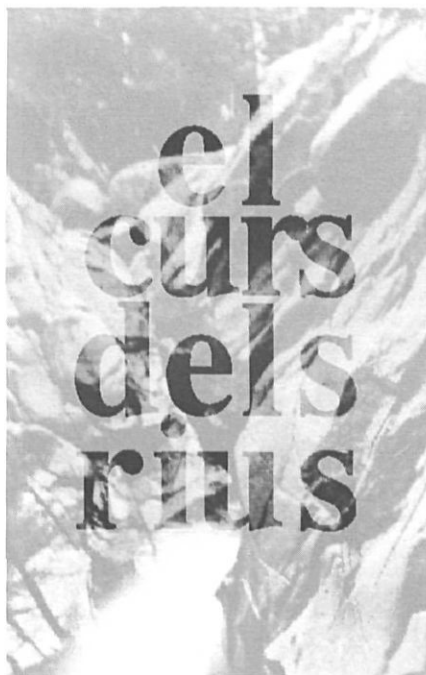

és conegudíssim, absolutament recomanable, un dels llocs on encara sovint hi van colles a fer la dinada.

Des d'aquest punt, el Daró travessa el Pla de Banyeres i, romancejant una mica, gira de nou cap al sud per tal d'esquivar el nucli de Sant Sadurní. Passa pel molí d'en Ribes i, poc més d'un quilòmetre endavant,

Només les hores i el bardissam s'acosta al molí d'en Ribes. Fins i tot el soroll de l'aigua sembla un record perdut.

lenci verd esquitxat de piuladisses que traspuen dels arbres. Si tinguéssim la impensable sort que es reparés, abans no caigui, un dels molins que ens queden, podríem recordar no sols com es vivia i com es treballava fins fa pocs anys, sinó que també podríem aprendre quin és el preu que hem hagut de pagar en nom del progrés.

L'altre Daró

En el Pla de Sant Joan de Salelles, la riera abandona definitivament les Gavarres. Encara meandreja una mica, com volent recular, però les mateixes muntanyes li impedeixen de fer-ho. Ara, ja prou gran per presentar-se a la plana, el Daró corre encaixonat entre dues cadenes de pujols que amb prou feines si arriben als dos-cents metres. És el congost de Salelles, l'últim adéu de la riera a les muntanyes que l'han vist néixer.

Precisament en aquest punt és on, a

tat directament cap a la Bisbal. Abans d'arribar-hi, a l'alçada del Pont de Cruïlles, rep les aigües d'una riera que neix més amunt de Rabioses, cap a Puig d'Arques i el Puig del Migdia. Precisament l'altre costat dels alts de les Gavarres, que deia Botet i Sisó. Una mica més avall trobarà el Vilar, que, al seu torn, ben poc abans ha atrapat la Marqueta. Tota l'aigua de Sant Cebrià dels Alls —Camós—, de la Ganga, de Santa Llúcia, de les muntanyes de tocar Fitor s'ajunta amb la de l'altre cap. És gairebé un altre Daró.

principi de segle, es va pensar construir un embassament per tal d'evitar les inundacions que, tard o d'hora, ha anat patint la plana. Sembla que ni tan sols es va arribar a fer el projecte, tot i que la idea no era gens desencaminada. Sense que trobi cap obstacle per aturar-lo, en època de pluges, el Daró baixa atorren-

Conducte antiquíssim prop del molí d'en Frigola amb el qual probablement es recollia l'aigua d'un vessant de muntanya.

De vocació urbana

Ara el llit del nostre protagonista fa tant d'efecte que fins i tot sembla que es tracti d'un riu en majúscules que només l'atzar d'un llarg temps de secada ha deixat buit. Sí, perquè, com que l'aigua baixa lliurement, no triga gens a marxar-

el curs dels rius

ne. És el que ha donat més mala fama al Daró. Per als de fora, com que sols el coneixen de veure'l a la Bisbal, des de *damunt del Pont Nou*, perquè els sorprèn trobar un riu tan ample amb el llit tot sec; per als de casa perquè saben que, de baixar, res podrà impedir que la riera trenqui per on més li plagui. Fins fa quatre dies, solia fer-ho a l'alçada de la Font de l'Arbre, a la resclosa d'en Canyà, d'on sortia el canal que portava a un dels molins que abans hem esmentat. El Daró inundava el marge del nord —*la Bassa del Moro*— i es presentava pel seu propi

Em sembla que hi ha molt pocs bisbalencs de més de trenta anys que no s'hagin banyat mai al Puig d'en Vidal. Avui dia és impossible: les màquines van dragar-lo fa anys. Però abans, en el temps que corria l'home del sac i en què el món era una gran caixa plena d'objectes destinats a sorprendre'ns, encara no es coneixien aquestes màquines. Llavors tot era més casolà i el Daró sol valia tant com tot un imperi perquè portava tanta aigua com si fos un mar. Hi fèiem passes, trepitjàvem les basses, buscàvem serps d'aigua. Els més grans, més

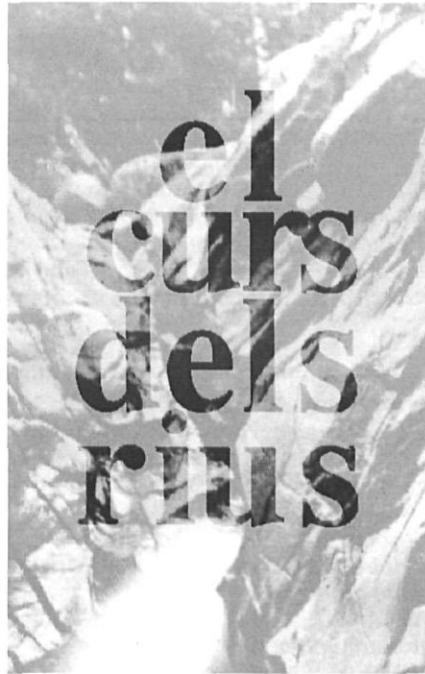

compte al carrer del Pont i a l'Aigüeta, dos dels llocs que més han patit el seu geni impetuós. Quan no trencava aquí, ho feia un xic més avant: al meandre del Puig d'en Vidal. Envaïa el Pla del Pastoret i, igualment, es presentava a la vila *per compte propi*. Però deixem estar aquestes misèries.

Ruïnes del molí d'en Frigola.

amunt, el recorrien amb bales de canya que, de tant en tant, havien de reforçar perquè no s'enfonsessin. En aquella època les sabates d'aigua no tenien preu i l'olor del llot era l'avantporta que ens conduïa a qualsevol tresor amagat.

El Daró continua avall per la plana. Ara tot és diferent. De seguida, troba la

claveguera de la Bisbal. Després, Castell d'Empordà, la riera de Vulpellac —m'imagino que amb més aigua bruta— i el Rissec on, poc abans, el Rondonell hi ha abocat tot allò que sobra a Corçà. Provar de baixar de la Mota al Daró, entre Matajudaica i el pla d'Ullastret és, sovint, baixar a un infern de pudor. A la nostra riera, encara li queda girar cap a l'est passat Fonolles, rebre l'aigua de la sèquia d'en Bou i la riera de Salzar. Passat Serra, s'hi afegirà la riera Vella i, a Gualta, trobarà una canalització que l'ha convertit en l'últim gran afluent

El món dels grans sovint fa massa pudor. Quedem-nos allí on ens hem aturat, al Puig d'en Vidal, i provem de veure'l tal com era abans: ple d'aigua enllotada i d'amagatalls que potser guardaven tresors tan immensos com el paradís perdut de la infància que ens deixa.

Nota: Aquest treball no hauria estat igual de no haver pogut consultar els mapes de l'Institut Geogràfic, unes quantes enciclopèdies i, molt especialment, el monogràfic que la revista bisbalenca El

del Ter. Encara, potser a vegades la nostàlgia el guanya, i el Daró trenca cap al sud, cap el camí de sempre que el portava a predre's prop del mar de Pals: allà on l'existència dels aiguamolls és oficialment discutible i on les urbanitzacions surten com si fossin bolets que creixen gràcies als fems. No ens hi acostem.

*L'escairador d'un molí de les Gavarres.
Abans lluitant contra l'aigua,
avui contra el temps.*

Drac va dedicar al Daró el mes de febrer de 1988. Bona part dels pocs encerts que hi pugui haver en les ratlles anteriors corresponen als articles de Jordi Frigola, Teresa de Pouplana, Joan Ferrerós i Josep Matas.

Xavier Cortadellas